

УДК 340.11

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ УКРАЇНИ, ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Гуменюк Тетяна Іванівна,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права

ПВНЗ Університету Короля Данила,

м. Івано-Франківськ, вул. Коновальця, 35, 76018, Україна

e-mail: tetjana.humeniuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0724-189X>

Мета. Метою даної наукової статті є компаративне дослідження українського, французького та німецького конституціоналізму. **Методика.** В основу дослідження покладено цілу низку методів. Системно-структурний та системно-функціональний методи лягли в основу дослідження структури основних конституційних інституцій українського та зарубіжного конституціоналізму та форм взаємодії між ними. Конкретно-історичний та історико-правовий методи використані при дослідженні генези українського, французького та німецького конституціоналізму. Порівняльно-правовий метод застосований при здійсненні їх порівняльного аналізу. Метод узагальнення ліг в основу формування авторських висновків.

Результати: на авторське переконання, український конституціоналізм потребує удосконалення у частині ефективної взаємодії між парламентом, урядом та президентом з урахуванням досвіду французького конституціоналізму, а також між парламентом та урядом за зразком німецького конституціоналізму.

Наукова новизна: полягає у тому, що автором на основі проведеного дослідження удосконалено модель взаємодії між гілками України на базі досвіду французького та німецького конституціоналізму. Крім того, отримало подальший розвиток вчення про поглиблення взаємодії між центральними та місцевими органами державної влади.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані у процесі проведення наступних етапів конституційної реформи в Україні, а також як науково-теоретична база для подальших наукових досліджень

Ключові слова: порівняльне правознавство, конституція, конституціоналізм, український конституціоналізм, французький конституціоналізм, німецький конституціоналізм, конституційна модель, конституційна реформа.

Tetiana Humeniuk

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Theory and

History of State and Law at the King Danylo University,

Ivano-Frankivsk, street. Konovalets, 35, 76018, Ukraine,

e-mail: tetjana.humeniuk@gmail.com

COMPARATIVE LEGAL RESEARCH OF CONSTITUTIONALISM OF UKRAINE, FRANCE AND GERMANY

Purpose. The purpose of this scientific article is a comparative research of Ukrainian, French and German constitutionalism.

Methodic. A number of methods constitute the basis of research. Systemic-structural and systemic-functional methods formed the basis of research of the structure of the main constitutional institutions of Ukrainian and foreign constitutionalism and the forms of interaction between them. Specifically historical and historical-legal methods were used in the research of genesis of Ukrainian, French and German constitutionalism. Comparative-legal method was applied while carrying out their comparative analysis. Generalization method was used to formulate the author's conclusions.

Results: it is author's conviction that Ukrainian constitutionalism needs to be improved in the area of effective interaction between Parliament, the government and President while considering the experience of French constitutionalism, and between Parliament and the government using example of German constitutionalism.

Scientific novelty: lies in the fact that the author has improved the model of interactions between the branches of Ukraine based on the conducted research using experience of French and German constitutionalism. Besides, the study about the deepening of interaction between central and local authorities received further development.

Practical significance. The results of the research can be used in the process of carrying out the next stages of constitutional reform in Ukraine, as well as the scientific and theoretical basis for further scientific research.

Key words: comparative law, constitution, constitutionalism, Ukrainian constitutionalism, French constitutionalism, German constitutionalism, constitutional model, constitutional reform.

Постановка проблеми. Український конституціоналізм на всіх етапах розвитку характеризувався сприйняттям політико-правових вчень минулого і досягнень світової конституційної думки, але мав відносно самостійний характер і був досить різноманітний як за формами конституцій та інших конституційних актів, так і своїм змістом [6, с. 62].

Після етапу впровадження нових конституційних інститутів Україна приступила до модернізації своїх органів державної влади і місцевого самоврядування. Європейський вибір України означає, що ця модернізація інститутів влади і самоврядування повинна базуватись на європейських стандартах [6, с. 63].

Аналізуючи сучасну проблему конституційної реформи в Україні, її обумовленість і необхідність, що знайшла своє певне відображення в проектах Закону України «Про внесення змін до Конституції України», слід передусім наголосити, що ця проблема, хоча і пов'язана з удосконаленням вітчизняної політичної системи, але політична та конституційна реформи як реальні соціальні явища та їх абстракції відмінні між собою і мають розмежуватися як у процесі формування політичних документів, так і в процесі практичної реалізації останніх. Правова та політична системи українського суспільства дійсно є важливими чинниками його культури, соціального прогресу і для цього потребують свого удосконалення у взаємозв'язку, комплексі. Проте це зовсім не означає, що категорії «політична реформа» або «реформа політичної системи України» і «конституційна реформа в Україні» можуть застосовуватися в процесі всенародного обговорення, теоретичних досліджень і в практиці вітчизняного правотворення і державотворення як тотожні. В найкращому випадку це спричинить теоретичну плутанину. Сутність зазначених проблем і реформ не можна ототожнювати, так само як і розуміння держави і державно упорядкованого суспільства [1].

Враховуючи усе вищесказане, український конституціоналізм потребує окремого наукового дослідження, однак не сам по собі, а у компаративному аспекті та з урахуванням позитивного досвіду становлення та розвитку конституціоналізму провідних країн романо-германської правової сім'ї, серед яких чільне місце займають Франція та Німеччина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що проблематика конституціоналізму в цілому та українського конституціоналізму зокрема неодноразово виступали предметом наукових досліджень, які здійснили Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, О. М. Бориславська, А. Б. Дмитрик, І. І. Забокрицький, В. М. Скрипнюк, В. Шаповал та інші науковці.

Однак окремого наукового дослідження потребує компаративний аспект даної проблеми у контексті порівняння українського конституціоналізму з французьким та німецьким конституціоналізмом.

Постановка завдання. Отже, метою даної наукової статті є компаративне дослідження українського, французького та німецького конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У правовій державі, державна влада сама стає предметом правового регулювання. Більше того, в умовах правової державності ідея суверенітету держави сполучається з ідеєю народного суверенітету, що передбачає наявність спеціальної системи правового регулювання діяльності системи державної влади. Тобто підпорядкування державної влади праву і закону не дозволяє розглядати її як специфічну сторонню силу, яка є виключеною з системи суспільно-політичних та правових зв'язків та височіє над громадянином і громадянським суспільством [11, с. 107].

Доктринальною основою європейської моделі конституціоналізму є концепція, що передбачає створення інституційної системи обмеження державного правління. В умовах європейської моделі конституціоналізму вона охоплює такі елементи:

1) писана жорстка конституція, що є актом установчої влади народу та володіє легітимністю;

2) юридично (конституційно) закріплені права та свободи людини і громадянина та система їх захисту (визначають зміст і спрямованість діяльності держави, накладаючи на неї відповідні обмеження);

3) конституційна юрисдикція (переважно у формі конституційного судочинства), покликана гарантувати верховенство і стабільність конституції, обмежувати законодавчі повноваження парламенту, а також забезпечувати стійкість усієї системи;

4) парламентаризм (із реальною владою парламентської більшості у сфері виконавчої влади);

5) організація влади на основі принципу субсидіарності, її децентралізованість (що не допускає надмірної концентрації влади на загальнодержавному рівні);

6) незалежна судова влада, яка є гарантією захисту прав людини та здійснює контроль за діяльністю виконавчої влади [4, с. 93-94].

З прийняттям Декларації про державний суверенітет України і Акта проголошення незалежності України відразу не відійшла у минуле командно-адміністративна система взаємовідносин різних державних органів, а також докорінно не змінилося ставлення органів влади до судів. Водночас на офіційному рівні цій системі була запропонована альтернатива. У Концепції нової Конституції України, яка була схвалена Верховною Радою Української РСР (XII скликання) 19 червня 1991 року, вказувалось, що через усю Конституцію мають бути проведені ідеали правової держави. Шлях побудови України як незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, який підтримав Український народ на референдумі у грудні 1991 року, вимагав насамперед змінити в реальному житті принцип «демократичного централізму» на принцип «розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову», проголошений вже в Декларації про державний суверенітет України.

Для доопрацювання проекту Конституції 5 травня 1996 року Верховною Радою була створена Тимчасова спеціальна комісія, до якої увійшли представники 12 груп і фракцій. Комісія складалася з 28 членів, її очолив представник групи «Центр» Сирота М. Д. Найчисельнішим було

представництво від фракції «Комуністи України – за соціальну справедливість та народовладдя». Ця фракція мала шість представників, інші – лише по два

Однак 28 червня 1996 року була прийнята Конституція України, яка втілила кращі досягнення вітчизняної і світової конституційної науки та практики державного будівництва, відобразила ментальність, волю та прагнення Українського народу реалізувати своє право на самовизначення. Вона отримала визнання як Основний Закон не тільки всередині держави, а й на міжнародному рівні. Водночас, в історії нашої країни ми вперше зіткнулися з конституцією, яка викликала стільки нарікань. Її критика, несприйняття, небажання реалізовувати почалися практично наступного дня після прийняття. Інколи напрошується думка, що Конституція України була прийнята тільки для того, щоб створити видимість наявності у країні нового Основного Закону. Склалася така ситуація: нова Конституція діє, але продовжують діяти і три радянські кодекси, більше 10 законів УРСР та деякі урядові декрети; не прийнято чимало законів, передбачених нею; чинне законодавство значною мірою не приведено у відповідність до неї; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, які найбільше мають бути зацікавлені в реалізації нової Конституції України, також не дуже послідовні у її виконанні і навіть іноді ніби «не розуміють» змісту її положень і норм [5, с. 104].

Низка положень Конституції України є суперечливими і не авторитетними в суспільстві, недосконалими з погляду гарантій і процедур реалізації, і тому потребують постійного роз'яснення і тлумачення. Набула практичного розвитку теорія нейтралізації конституційно-правових норм тощо.

Одним із найбільш ефективних шляхів удосконалення конституційно-правового регулювання, впровадження положень Основного Закону у поведінку учасників конституційно-правових відносин є його офіційне тлумачення. Конституція України наділила повноваженнями щодо її офіційного тлумачення Конституційний Суд України як орган незалежної судової влади. На тлі нескінченних спроб внесення змін до Конституції України практика офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень чинного Основного Закону має суттєве значення. Так, за період чинності Конституції України 1996 року (1997–2014 роки) Конституційний Суд України дав понад 70 офіційних її тлумачень, що дозволило максимально втілити конституційні положення в живу суспільну практику, адже нечітке розуміння конституційних норм робить неможливим як реалізацію прав суб'єктів конституційно-правових відносин, так і їх ефективний захист [5, с. 107-108].

Прийнята 28 червня 1996 року Конституція відрізняється своєю послідовною нормативністю і деідеологізованістю, закріплює демократичний державний лад як владу народу, а не владу класу чи окремих верств суспільства. Вона, зокрема, відкриває рівні з іншими можливості для будь-якої політичної партії у межах закону переконувати виборців у більшій відповідності потребам людей і всього суспільства її програмних цілей і завдань, а не утверджує верховенство однієї партії. Нова Конституція закріплює виключно важливий принцип верховенства права: право вище за політику, вище за ідеологію, вище за доцільність. Праву має бути підпорядкована і сама держава, головним конституційним обов'язком якої визначено утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Держава відповідає за свою діяльність перед людиною, яка сама по собі, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою цінністю [13, с. 29].

З іншого боку, політична система, створена в Україні Конституцією 1996 року, багато в чому зобов'язана старій українській традиції одноособового правління. Така система завжди була гарантом порядку і стабільності як усередині так і поза країною. Прогнозованими альтернативами їй були безладдя, анархія і хаос. Нарешті, дана система й особливо державність, як правило,

служили інструментом модернізації і європеїзації суспільства. Ця модель могла приймати різні модифікації, але завжди цей реформаційний імпульс йшов зверху вниз. Так відбулося і зараз, більш того, ці тенденції помітно підсилюються останнім часом. Легітимація української Конституції перетерпіла істотні зміни: якщо спочатку її основу складали ідеї демократії, антитоталітаризму, лібералізму, то надалі вони поступилися місцем ідеям відродження національної величч, єдності держави, патріотизму та сильної влади. Якщо раніше поняття «імперська свідомість» сприймалося критично, як осуд радянської системи, то надалі про нього всі частіше стали говорити в позитивному змісті, наслідком чого стало введення президентсько-парламентської форми державного правління [1].

Подальша робота, спрямована на конституційне вдосконалення, відбувалася в напрямі конституційних змін щодо правосуддя та децентралізації влади, їх розробляли в рамках створеної Президентом України Конституційної Комісії. Венеціанську Комісію було надзвичайно активно задіяно в підготовці та аналізі відповідних конституційних змін. Члена Венеціанської Комісії Ганну Сухоцьку було залучено до роботи Конституційної Комісії як спостерігача. А що стосується конституційних змін, спрямованих на децентралізацію влади, то Венеціанська Комісія, на прохання Голови Верховної Ради України та Голови Конституційної Комісії В. Гройсмана, у червні 2015 року надала Попередній Висновок щодо проекту, підготовленого робочою групою Конституційної Комісії. Законопроект було доопрацьовано з урахуванням рекомендацій Венеціанської Комісії, і в липні 2015 року Президент України подав його до Верховної Ради України (реєстр. № 2217а від 1 липня 2015 року). У жовтні 2015 року Венеціанська Комісія затвердила остаточний Висновок про конституційні зміни щодо децентралізації влади, підготовлені робочою групою Конституційної Комісії [8, с. 45].

Одна з ключових рекомендацій Венеціанської Комісії щодо проекту конституційних змін, спрямованих на децентралізацію, стосувалася необхідності закріплення в Конституції України положення, за яким «окремі категорії адміністративно-територіальних одиниць або особливі умови для таких адміністративно-територіальних одиниць може бути передбачено виключно законом». На думку Венеціанської Комісії, «така формула, хоч і нейтральна, дозволить забезпечити впровадження подальших правових механізмів у відповідності з Мінськими угодами» [8, с. 46].

У свою чергу, досвід розвитку європейської моделі конституціоналізму свідчить, що кращим для забезпечення обмеження державної влади (а отже функціонування демократичної, конституційної держави) є використання договірного способу конституційної реформи, за якого жодна політична партія не асоціює себе цілком із державною владою, а передбачає конституційні можливості конкурентної боротьби за неї. Водночас, такий спосіб реформи забезпечить легітимність конституційних змін. Показовим у цьому аспекті є приклад конституціоналізму Франції та Німеччини.

У Франції конституціоналізм зародився, як заперечення феодального абсолютизму, як програма буржуазної революції. До речі, для більшості континентальних країн Європи є характерним той факт, що ідея і практика конституціоналізму виникли тут на противагу феодально-монархічному ладу, який відкинув ті елементи представництва і зв'язаність законами та звичаями, що були притаманні станово-представницькій монархії. Історична та ідейна межі між абсолютизмом і конституціоналізмом на цій території були окреслені досить чітко [2, с.164].

На сьогодні до Конституції Франції 1958 р. сімнадцять разів вносилися зміни. Серед них виділяються ті, що відбулися у 1962 р. і стосувалися виборів Президента [9, с. 6].

Важливе значення мали зміни до Конституції 1958 р., що були внесені 1992 р. і засвідчили процес європейської інтеграції, передбачивши, зокрема, передачу частини «суверенних прав» так

званим наднаціональним організаціям. За результатами цих змін конституційний текст доповнили новим розділом, актуальна назва якого «Про Європейський Союз» [9, с. 7].

Вагомими були зміни 2008 р., якими визначалися права парламентських фракцій, і останні конституювалися фактично як органи палат Парламенту. Одночасно до конституційного тексту був доданий розділ про Захисника прав, а також зроблені уточнення щодо участі Франції в Європейському Союзі і визначені умови ратифікації Лісабонського договору 2007р. – базової угоди щодо принципів функціонування ЄС, покликаної замінити так звану європейську конституцію, ідею якої не змогли реалізувати. Тоді ж встановили, що одна й та сама особа не може бути Президентом більше ніж два строки підряд [9, с. 7].

Про суверенітет народу прямо йдеться у ст.3 Конституції 1958р.: «Національний суверенітет належить народу, який реалізує його через своїх представників і через референдум». Як відомо, ідея народного суверенітету набула завершеності у XVII-XVIII ст., коли в Європі розпочався або поглибився процес формування національних держав. У зв'язку з цим народний суверенітет визначали як національний суверенітет. Практично одночасно визнали феномен політичної нації, відмінної від нації як етнічної спільноти і по суті тотожної народу як сукупності усіх громадян або як сукупності усіх виборців. У сучасному трактуванні народний суверенітет – це суверенітет саме політичної нації [9, с. 8].

За змістом Конституції 1958 р. уперше в практиці світового конституціоналізму було запроваджено форму державного правління, що в науці визначається як змішана республіканська, або, за оцінкою французького юриста і політолога М. Дюверже, напівпрезидентська республіка. До головних ознак цієї форми правління, яка сполучає риси парламентської і президентської республік, віднесені, по-перше, дуалізм або дихотомія виконавчої влади, що на практиці означає розподіл повноважень у відповідній сфері між урядом на чолі з його главою і президентом за умов політичної відповідальності уряду виключно перед парламентом, по-друге, конституційне визначення президента як арбітра або (та) гаранта у визначених основним законом сферах державного життя [9, с. 8-9].

Отже, «лабораторією конституцій» завжди вважалася Франція, і проведена в 2008 р. конституційна реформа підтвердила це твердження, змінивши вигляд Конституції 1958 р. Майже половина тексту Конституції V Французької Республіки була доповнена або викладена в новій редакції. Липнева реформа 2008 р. була проведена за трьома основними напрямками: 1) посилення ролі парламенту; 2) посилення контролю над виконавчою владою; 3) набуття громадянами нових прав. Зазначена реформа посилила роль парламенту в державному механізмі, наділивши його (парламент) новими правами, серед яких можна назвати: право приймати резолюції; дозволяти або продовжувати військові втручання за кордоном; обговорювати проекти по тексту, виправленому комісією, а не Урядом; наділила правами в галузі міжнародної та європейської політики. У Конституції збережені і розширені істотні елементи парламентського правління. Права президента наразі дещо обмежені, наприклад: право помилування може бути реалізовано лише в індивідуальному порядку; обмежено право призначення Президентом Республіки ряду посадових осіб (наприклад, членів Конституційної Ради).

Крім того, закріплена заборона для обіймання посади Президента більше двох разів поспіль, що також відображає загальносвітову тенденцію конституційно-правового розвитку інституту глави держави в частині визначення порядку та умов його обрання на найвищу державну посаду. Також конституційна реформа 2008 р. відкрила можливість для громадян звертатись у зв'язку з подачею позову до французького суду з пріоритетним запитом на відповідність Конституції, тобто стверджувати, що чинне законодавче положення порушує права та свободи, гарантовані Конституцією Таким чином, введення такого контролю за законодавством

дозволяє учасникам судового процесу отримувати додатковий захист своїх прав і свобод, оскільки оголошена неконституційною норма законодавства не може бути застосована і через це вона виключається з числа норм, що регулюють правопорядок [12, с. 152].

Зауважимо, що концепція необмеженої установчої влади була досить поширеною в Німеччині як до, так і після ухвалення Веймарської Конституції 1919 р. – першої демократичної конституції, що передбачала існування парламентської демократії. Відомий німецький вчений Карл Шміт зазначав, що конституція встановлюється “волею установчої влади”, під якою розумів політичну волю, що здатна прийняти конкретне та комплексне рішення стосовно типу і форми свого власного політичного існування, вважаючи її необмеженою жодними конституційними формами чи правилами [3, с. 184].

Проте після другої світової війни (протягом якої Веймарська Конституція формально продовжувала діяти) все більшого поширення набував підхід щодо обмеженого характеру установчої влади. Відбувалося це на фоні захоплення природничо-правовим підходом до розуміння правових явищ та його впровадження у конституційну практику повоєнної Німеччини, що згодом стало однією із характерних рис повоєнних конституцій. Цей підхід відображено у першій же статті Основоположного Закону 1949 р., де вказано, що людська гідність є недоторканою; поважати і захищати її є обов’язком державної влади; недоторканні і невідчужувані права людини визнаються основою кожної людської спільноти, миру і справедливості в світі; основоположні права зв’язують законодавчу, виконавчу та судову владу [3, с.184-185].

Таке панування природничо-правової концепції у повоєнному німецькому праві загалом і в державному зокрема, сприяло укоріненню ідеї обмеженості установчої влади, конституціодавця, природнім правом, а звідси – й можливості перевірки норм конституції на предмет їх відповідності вищому (природному) праву. Так, у 1950 році Конституційний Суд Баварії у своєму рішенні вказав, що існують такі фундаментальні конституційні принципи, які є простими за природою і виражають право, яке передує конституції, тому конституціодавець обмежений ними, а конституційні норми у разі конфлікту із цими принципами можуть визнаватися недійсними. Згодом це положення було включене до рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини 1951 р. [3, с.185].

Відповідно до Конституції Німеччини, правовою основою для членства в ЄС є перш за все ст. 24 Конституції, яка визначає: «Федерація може передати суверенні повноваження до міжнародної організації шляхом прийняття закону». Деякі питання дії права ЄС у Німеччині спричинили розгляд Конституційним судом ФРН окремих справ. Так, у справі Solange I в 1974 р. суд визнав, що, «поки визнання прав людини Європейськими Співтовариствами не досягло того рівня, який є забезпечений нормами Конституції, німецькі суди мають право ставити питання щодо конституційності вторинного права Співтовариств», що б могло потенційно призвести до невизнання дії права Співтовариств [7, с. 162].

Вже в 1993 р. в Maastricht Judgment Федеральний Конституційний Суд вирішив: «Акти публічної влади наднаціональної організації, яка є окремою від державної влади держав-членів ... можуть вплинути на гарантії, передбачені Основним Законом, та обов’язки Федерального Конституційного суду, які включають у себе захист основоположних прав у Німеччині, і не лише щодо німецьких урядових установ. Однак Федеральний Конституційний Суд здійснює своє юрисдикцію щодо застосування похідного права співтовариств у Німеччині «в кооперації» з Європейським Судом Справедливості». Судова практика органу конституційної юрисдикції Німеччини досі не має однозначного вирішення питання певного співвідношення права ЄС із національним правом: незважаючи на передачу суверенних повноважень до Союзу (а щодо деяких видів суспільних відносин ЄС має виключну компетенцію), бажання все ж встановити певні межі

для застосування права ЄС у випадку, якщо воно не забезпечуватиме достатнього рівня захисту основоположних прав людини, призвело до прийняття низки рішень, які значно впливають на розвиток конституційного права Німеччини [7, с. 163].

Висновки. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1) в Україні не застосовується трискладовий тест, відповідно до якого обмеження свободи самовираження може відбуватися лише на підставі закону й у випадках, коли це точно відповідає легітимній меті та є необхідним у демократичному суспільстві;

2) в Україні не передбачено окремого конституційного права на доступ до офіційних документів, що дозволило б тримати національну бюрократію в рамках. У повномасштабному вигляді таке право існує лише в США та країнах Європейської спільноти;

3) в Україні відсутня конституційна норма про те, що передбачені Конституцією обмеження свободи слова не можуть бути застосовані у царині науки, літератури та мистецтва. Проте таку норму введено в Хартію засадничих прав Спільноти (2005) і відтворено в багатьох органічних конституціях її членів [10];

4) аналіз Висновків Венеціанської Комісії, зроблених щодо України, зокрема впродовж останніх трьох років, а також стан їх реалізації свідчить про необхідність якнайшвидшого якісного комплексного аналізу наданих рекомендацій, доопрацювання відповідних законів або законодавчих ініціатив (із наступною повторною експертизою Венеціанської Комісії), їх ухвалення Верховною Радою України. Не менш важливим є і продовження постійного діалогу України з Венеціанською Комісією в напрямі напрацювання та вдосконалення законодавства, насамперед імплементаційних законів на виконання нових конституційних положень щодо правосуддя, проекти яких уже розроблено чи перебувають у процесі розроблення, а також безумовне дотримання та виконання цих законів не лише за «буквою», а й «за духом». Доцільним також стало би використання нових для України форм співпраці. Зокрема, звернення до Венеціанської Комісії Конституційного Суду України по експертні Висновки *amicus curiae* з наступним урахуванням відповідних позицій у своїх рішеннях значно підвищило би ступінь довіри до цієї інституції з боку суспільства та дозволило би запобігти спекуляціям політиків [8, с. 48-49];

5) український конституціоналізм потребує удосконалення у частині ефективної взаємодії між парламентом, урядом та президентом з урахуванням досвіду французького конституціоналізму, а також між парламентом та урядом за зразком німецького конституціоналізму.

Список використаних джерел

1. Бисага Ю. М., Белов Д. М. Політико-правовий аналіз змісту конституції. *Форум права*. 2008. № 3. С. 36-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_3_8.
2. Белов Д. М. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 163–168.
3. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02 Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2018. 442 с.
4. Бориславська О. М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму. *Часопис Київського університету*. 2015. № 2. С. 54-58.
5. Бориславський Л. Конституція України: її реалізація та способи удосконалення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 4. С. 103-110.

6. Дмитрик А. Б. Сутність конституції як прояв установчої влади українського народу в контексті конституціоналізму. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (22 червня 2018 р.)* / упор. А. І. Годяк. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 61-64.

7. Забокрицький І. І. Примат права ЄС та верховенство Конституції: вирішення питань співвідношення на судовому рівні (на прикладі ФРН та Італії). *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 162-170.

8. Ільков О. Венеціанська Комісія та Україна: український шлях до демократії через право. *Часопис Парламент*. 2016. Вип. 3. С. 6-44.

9. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). К.: Москаленко О.М., 2018. 56 с.

10. Речицький В. Прості цінності конституціоналізму. URL: <https://krytyka.com/ua/articles>.

11. Скрипнюк В. М. Сучасний конституційний процес і проблема вдосконалення організації державної влади. *Теорія і практика конституціоналізму : український та зарубіжний досвід* : матеріали учасників третьої науковопрактичної конференції (Львів, 19 травня 2017 року). Львів: ННШПН НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 104-108.

12. Шамрай В. Транснаціональний (глобальний) конституціоналізм як об'єктивне явище сучасної правової дійсності. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2018. № 7. С.150-153.

13. Шаповал В., Корнеєв А. Історія конституційного упорядкування сучасної української держави. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2011. № 1 (20). С. 4-19.

References

1. Bysaha, Yu.M., Bielov D.M. (2008), Political and legal analysis of the contents of the constitution. *Forum of law*, available at http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_3_8 (In Ukrainian).

2. Bielov D.M. (2013), Constitutionalism as a theoretical and legal category: selected aspects, *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University, Series: Law*, ch. edit. Yu.M. Bysaha, Uzhhorod, Publishing House «Helvetika» (In Ukrainian).

3. Boryslavska O.M. (2018), The European model of constitutionalism: formation, current state, trends of development, Doctor's thesis, 12.00.02 / O.M. Boryslavska; Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv (In Ukrainian).

4. Boryslavska O.M. (2015), Pan-European constitutional values as the basis of the European model of constitutionalism, *Journal of the Kyiv University* (In Ukrainian).

5. Boryslavskiy L. (2014), The Constitution of Ukraine: its implementation and methods of improvement, *Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine* (In Ukrainian).

6. Dmytryk A.B. (2018), The essence of the Constitution as a manifestation of the constituent power of the Ukrainian people in the context of constitutionalism, *Modern constitutionalism: the problems of theory and practice: materials of the scientific seminar*, June 22, 2018 (In Ukrainian).

7. Zabokrytskyi I.I. (2014), Primacy of EU law and the supremacy of the Constitution: resolving parity issues at the judicial level (on the example of the FRG and Italy), *Relevant problems of state and law* (In Ukrainian).

8. Ilkov O. (2016), The Venice Commission and Ukraine: the Ukrainian way to democracy through law, *Journal Parliament* (In Ukrainian)

9. The Constitution of the French Republic (2018), with the foreword of Volodymyr Shapoval (In Ukrainian)

10. Rechytskyi V. Simple values of constitutionalism, available at <https://krytyka.com/ua/articles> (In Ukrainian).

11. Skrypniuk V.M. (2017), Contemporary constitutional process and the problem of improving the organization of state power, *Theory and practice of constitutionalism: Ukrainian and foreign experience: Materials of the third scientific and practical conference*, Lviv, May 19, 2017 (In Ukrainian).

12. Shamrai V. (2018), Transnational (global) constitutionalism as an objective phenomenon of modern legal reality, *Entrepreneurship, economy and law*, Kyiv(In Ukrainian).

13. Shapoval V., Kornieiev A. (2011), The history of the constitutional codification of the modern Ukrainian state, *Bulletin of the Central election commission*(In Ukrainian).

Надійшла до редакції 10 травня 2019 р.

